

Iva LUKEŽIĆ

Odsjek za kroatistiku Pedagoškoga fakulteta
Trg Ivana Klobučarića 1, HR-51000 Rijeka

NOVI PODATCI ZA DIJALEKATSKU KARTU SJEVERNOGA HRVATSKOGA PRIMORJA, ISTRE I LIKE

Sažetci terenskih istraživanja koja sam obavila u proteklome desetljeću, i jezični materijal koji mi s terena pribavljaju studenti Pedagoškoga fakulteta u Rijeci sadrže i podatke kakvima je moguće dopuniti, korigirati i precizirati i najnovije dijalekatske karte zapadnoga i sjeverozapadnoga čakavskoga područja.

U ovoj prigodi sažeto izvješćujem o nekoliko dijalekatskih jedinica tako lociranih da znatnije korigiraju ustaljenu predodžbu o teritorijalnoj stratifikaciji čakavskih dijalekata i tipova. Predložak za korekciju su mi markacije na najnovijoj cjelovitoj karti čakavskoga narječja pod nazivom »*Dijalektološka karta čakavskog narječja*« autora Dalibora Brozovića, objavljenoj 1988. godine.¹

1) IKAVSKO-EKAVSKI GOVORI

A) *Ikavsko-ekavski govori grobničkoga tipa u riječkome zaleđu*

U svojoj sam magistarskoj radnji »*Govor Donjeg Jelenja*« iz 1982. godine² prikazala fonološki i morfološki sustav jednoga od mjesnih govora grobničkoga tipa, koji može reprezentirati i govore pedesetak ostalih sela s toga područja, koje počinje mjestom imenom Dolnja Orihovica na drugome kilometru od sjevernoga

¹ U knjizi: *Jezič srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1988.

² Radnja je izrađena i obranjena nakon poslijediplomskoga studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

riječkoga izlaza uz cestu prema Zagrebu, i obuhvaća sela duž čitava toka Rječine do zaključno sela imenom Kukuljani u blizini njezina izvora, te sela širinom čitava Grobničkoga polja i po njegovim obodima³. Dio je moje magistarske radnje objavljen u prvome broju Grobničkoga zbornika 1988. godine⁴, a dio je materijala o tome govoru uključen i u moju disertaciju »Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt« iz 1987.⁵, te u istoimenu knjigu iz 1990. godine⁶.

Glavne su jezične značajke govora grobničkoga tipa:

- Govor ima *dvojni ikavsko-ekavski refleks jata* po jezičnome pravilu Jakubinskoga i Meyera;
- Slijedom kriterija, klasifikacije i terminologije Milana Moguš⁷, akcenatski se sustav govora grobničkoga tipa određuje kao *stariji troakcenatski*, s prozodijskim inventarom od tri fonološki distinktivna akcenta: (ǎ), (â) i (ã), te s nenaglašenom duljinom (ā) i nenaglašenom kraćinom (ǎ) i arhaičnom distribucijom svih tih prozodijskih jedinica. Jedina se sustavna izmjena distribucije u akcenatskom sustavu grobničkoga govora u odnosu na ishodišnu starohrvatsku i osnovnu čakavsku akcentuaciju odnosi na zamjenu starohrvatskoga akuta (ã) dugim silaznim akcentom (â) na vokalu u dočetnome slogu morfološke i fonetske riječi, odnosno na položajnu neutralizaciju uzlazne intonacije silaznom (*san pītāl : pī tāl san*). Fonetski vrlo izrazite, nenaglašene su prednaglasne i zagnaglasne duljine u ovome govoru bez distribucijskoga ograničenja s obzirom

³ Duž lijeve obale Rječine od izvora prema ušću smještena su ova grobnička sela: Kukuljani (s lokalnim nazivom Kukujani), Trnovica, Klići (noviji je naziv Zoretići), Brnelići, Milaši, Luke, Baštijani, Lubarska, Šementin, Martinovo Selo (lokalni je naziv Martinovi), Ratulje (lokalni je naziv Ratuja), Lučica, Lopača, Lukeži, Drastin, Valići, Pašac, Gornja Orehovica (lokalno: Gornja Orihovica) i Donja Orehovica (lokalno: Dolnja Orihovica). Izvan toka Rječine na Grobničkome polju, od sjevera prema jugu su naselja: Donje Jelenje (lokalno: Jelenji), Dražice (u koje su spojena tri starija naselja: Vele Dražice, Male Dražice i Umole), Podrti, Zastenice, Prisika, Molnari, Škaroni, Ilovik, Mikelji (lokalno: Mikeji), Kačani, Grobnik (lokalno: Grad; u blizini je Grada i danas napušteno naselje Matelci), te po obodima Grobničkoga polja: Podkilavac (lokalno: Pokilavac), Podhum (lokalno: Pohum), Soboli, Jezero, Podčudnič, Podrvanj, Krenovac, Lišćevica, Čavle (lokalno: Čavja), Žubrovo Selo, Žeželovo Selo, Mali Cernik, Haramijevo Selo, Cernik, Mavrinci, Buzdohanj, Maršić, Bajčevo Selo, Halovac, Hrastenica, Kosorci i Svilno.

⁴ Lukežić, Iva: »Grobnička čakavština (fonološki i morfološki sustav)«, *Grobnički zbornik* br. 1, Rijeka 1988., s. 239-263.

⁵ Obranjena je 1987. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

⁶ Lukežić, Iva: *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1990.

⁷ Moguš, Milan: Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, sv. 10, Novi Sad 1967, s. 125-132.; O jedinstvu čakavske akcentuacije, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, sv. 12, Zagreb 1971, s. 7-12.; *Čakavski narječje, fonologija*, Školska knjiga, Zagreb 1977.

na njihov broj u odnosu na akcent i na vrstu akcenta: ostvaruje se i više duljina ispred i iza svakoga akcenta. One dijelom odražavaju i kontinuiraju stare vokalske kvantitete nepokraćene izvan akcenata, a još su brojnije one koje po-tječu od primarno kratkih i pokraćenih prahrvatskih dugih vokala, u starohrvat-skome razdoblju⁸ sustavno i dosljedno položajno produljenih pred sonantima u unutrašnjim i vanjskim zatvorenim slogovima. Stoga govor grobničkoga tipa svojim nenaglašenim duljinama kontinuirira i čuva vrlo arhaični model vokal-skoga sustava starohrvatskoga jezika i odnosa u njemu.

Akcentuacija je u grobničkom govoru gotovo istovjetna s akcentuacijom u su-sjednim ekavskim govorima liburnijskoga tipa, osobito kastavskim, te u ikavsko-ekavskim govorima vinodolskoga tipa, osobito onima na njihovu zapadnome rubu, u Grižanama, Driveniku i Jadranovu (Svetom Jakovu).

- Grobnički ikavsko-ekavski tip obilježen je istim onim konzervativizmom i od-sustvom inovacija na fonološkom i morfološkom planu, uz podudarnosti u lek-siku i sintaksi, kakvi povezuju starosjedilačke govore ovoga dijela sjevernoga hrvatskoga primorja: liburnijske ekavske, te ikavsko-ekavske vinodolskoga i starosjedilačke krčke, osobito vrbničkoga, omišaljskoga i dobrinjskoga tipa.

B) Ostali identificirani pojedinačni ikavsko-ekavski govori različitih tipova

Terenskim sam Upitnikom za utvrđivanje refleksa jata, kojim sam u razdoblju od 1984.-1986. godine za potrebe svoje disertacije utvđivala tu jezičnu pojavu u neopisanim i nedovoljno poznatim mjesnim govorima sjevernoga hrvatskoga primorja i Istre, identificirala još nekoliko govora s dvojnim ikavsko-ekavskim refleksom jata po jezičnom pravilu Jakubinskoga i Meyera, koje sam uključila u svoju disertaciju i knjigu o njima.

⁸ Termin *prahrvatsko razdoblje* rabim za razdoblje jezične povijesti od 6. do sredine 11. stoljeća u kojemu se postupno eliminira praslavensko fonološko naslijeđe i uspostavlja novi sustav s novim inventarom i odnosima: fonemi posebne artikulacije /q/, /y/, /e/ izjednačuju se s fonemima oralne artikulacije, počinje proces artikulacijskoga približavanja poluglasova /ɤ/ i /ɛ/, praslavenski se akut *(ā) pokraćuje, čime se dokidaju kvalitativne a uspostavljaju kvantitativne opozicije u vokalskome sustavu. Termin *starohrvatsko razdoblje* rabim za razdoblje jezične povijesti između konca 11. i početka 12. do konca 14. stoljeća u kojemu se hrvatski jezik konstituira i na kraju funkcionira kao konzistentan lingvistički entitet. Glavne su jezične promjene u starohrvatskom razdoblju u fonološkome sustavu: sužavanje artikulacije *jata* /ĵ/ na *usko e* /e/ te potom njegovo gubljenje kao zasebnoga fonema, izjednačavanje artikulacije *obaju* poluglasova u jednome poluglasu /ə/ te potom njegovo gubljenje kao zasebne fonološke jedinice; pojava starohrvatskoga akuta i uspostava temeljne hrvatske akcentuacije; uspostava novih odnosa i ograničenja unutar konso-nantskoga sustava.

a) Ikavsko-ekavski tip u većem dijelu mjesta Drage u trsatskome zaleđu u sjevernome hrvatskomu primorju

Selo Draga u zaleđu Trsata i Bakra nema jedinstven mjesni govor. U govoru su toga mjesta od sedam zaselaka dvije dijalektološke jedinice: u dvama sam zaseocima utvrdila ekavski trsatsko-bakarki tip, a u ostalih pet zaselaka imenom Tomasići, Orlići, Gušč, Pod Ohrušvun i Pelinova Gora ikavsko-ekavski tip, s dvojnim refleksom jata po jezičnome pravilu Jakubinskoga i Meyera, koji ne pokazuje ostale karakteristične značajke starosjedilačkih ikavsko-ekavskih tipova na sjeverozapadnome uzobalnome prostoru. Osim po nešto zatvorenijoj arikulaciji središnjih i niskoga vokala⁹ ovaj se draški ikavsko-ekavski tip razlikuje od starosjedilačkih na ovome prostoru¹⁰ i akcentuacijom, identičnom akcentuaciji doseljeničkih ikavsko-ekavskih govora na zapadu otoka Krka¹¹ i na Opatijskome krasu,¹² koji su dijas-pore podrijetlom iz zavelebitskih prostora. Govor tih pet zaselaka mjesta Drage ima noviji dvoakcenatski sustav sa samo dvije akcenatske jedinice, (ã) i (ã̃) i sa samo kračinama izvan akcenata, te novijom akcenatskom distribucijom, uspostavljenom sustavnim parcijalnim pomakom siline s kratkoga akcenta u dvjema kategorijama.¹³

Valja pripomenuti da je Draga novo naselje: još se u dokumentima iz 17. stoljeće taj toponim spominje kao prostor na kojemu su sjenokoše trsatskih fratara ili građana Bakra.¹⁴

⁹ Riječ je o nedovoljno izrazitoj, nešto zatvorenijoj artikulaciji dugih vokala [ē], [ō] i [ā] u ovome draškom ikavsko-ekavskome tipu. Diftongiranje ili zatvaranje tih vokala nije opservirano ni zabilježeno ni u jednome govoru autohtonom na obalnom i neposrednom zaobalnom prostoru, pa se ova pojava može uzeti kao pomoćni kriterij pri određivanju autohtonosti govora na ovome dijelu teritorija čakavskoga narječja.

¹⁰ Starosjedilački su ikavsko-ekavski tipovi u susjedstvu: a) uzobalni i zaobalni: grobnički, hreljinski, bakaračko-kraljevički, šmričko-križiščanski, vinodolski obalni i vinodolski zaobalni, b) krčki: omišaljski, vrbnički i dobrinjski tip, te bašćanski tip.

¹¹ Doseljenički su ikavsko-ekavski govori na zapadu otoka Krka u području Dubašnice i Šotoventa dijas-pore podrijetlom iz zavelebitskih prostora, naseljene u drugoj polovini 15. stoljeća.

¹² To su govori mjesta imenom Mune Male, Mune Vele, Šapjane, Pasjak i Brce.

¹³ Silina je s kratkoga akcenta sustavno regresivno pomaknuta na svaku prednaglasnu duljinu (glāvā > glāva; pītāt > pītati; pītāli > pītali), te s otvorene ultime na prednaglasnu kračinu (nogā > nōga, ali: otāc).

¹⁴ Podatci o ovome tipu govora mjesta Drage uključeni su u moju disertaciju i u knjigu o ikavsko-ekavskim govorima (v. bilješke 5. i 6.).

b) Ikavsko-ekavski tip u Benkovcu Fužinskome

Govor mjesta imenom Benkovac Fužinski, koje administrativno pripada Fužinama u Gorskom kotaru ima dvojni ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskoga i Meyera,¹⁵ a po ostalim jezičnim značajkama pripada hreljinskome tipu kao zadnji terenski punkt u nizu koji čine govor Hreljina, Ružić-Sela, Plasa i Zlobina.¹⁶

c) Ikavsko-ekavski tip u mjestu Rudinki u kosinjskome području u Lici

Svojoj je diplomskoj radnji iz 1984. godine Nevenka Vujnović, studentica Pedagoškoga fakulteta u Rijeci, priložila snimljen jezični materijal iz Rudinke, sela u Donjem Kosinju u Lici, te dala obavijest da je jezična slika koju pruža materijal iz Rudinke istovjetan jezičnoj slici u mjesnim govorima još dvaju kosinjskih sela imenom Goljak i Selište.¹⁷

Analiza toga materijala, koji sam uvrstila u svoju disertaciju i knjigu¹⁸ pokazuje da govor ovih triju mjesta po fonološkim, akcenatskim i morfološkim značajkama pripada čakavskome ikavsko-ekavskome kontinentalnome gorskokotarskom tipu s novom akcentuacijom¹⁹ kakav postoji u središnjem dijelu Gorskoga kotara oko Vrbovskoga te na graničnome području između Gorskoga kotara i Like, a različit je od tipova ličkih čakavskih govora brinjsko-jezeranskoga i otočačkoga tipa. Akcentuacija mu se posve podudara s govorom mjesta Jablana u vrbovščanskome tipu u središnjemu dijelu Gorskoga kotara, te govorima Oštarija, Tounja i Generalskoga Stola na granici između Gorskoga kotara i Like. Po općim bi se značajkama, a po akcenatskim osobito, moglo zaključiti da su govori Rudinke, Goljaka i Selišta novija dijaspora podrijetlom iz toga graničnoga prostora, jedna od rijetkih koje se nisu usmjerile uobičajenim pravcem čakavskih dijaspora na sjever, sjeverozapad ili zapad, nego u pravcu jugozapada.

¹⁵ U literaturi nisam pronašla bilježaka o mogućim ikavsko-ekavskim govorima u fužinarskoj općini, nego sam to mjesto, odnosno njegov govor otkrila i identificirala gotovo slučajno u razgovoru sa svojim bivšim studentom rodom iz toga mjesta, novinarom Josom Krmoptićem, te sam ga uključila u terensko istraživanje za utvrđivanje refleksa jata za svoju disertaciju.

¹⁶ O govorima hreljinskoga tipa nema u literaturi prethodnih podataka osim onih koje sam prikupila upitnicima za utvrđivanje refleksa jata i za utvrđivanje akcentuacije a koje sam uključila u svoju disertaciju i istoimenu knjigu o ikavsko-ekavskim govorima (v. bilješku br. 5. i 6.).

¹⁷ U lokalnome govoru imena ovih mjesta glase: Gojak i Selišće.

¹⁸ V. bilješke br. 5. i 6.

¹⁹ Riječ je o novome troakcenatskom sustavu s tri akcenatske jedinice od kojih treću zovem *kontinentalnim čakavskim akutom*, sa sustavnim regresivnim pomakom siline sa svih starih mjesta.

d) Ikavsko-ekavski tip u mjestu Kuterevu u otočakome području u Lici

Druga je takva dijaspora slične provenijencije mjesto Kuterevo u otočakoj općini. Nešto je podataka o ikavsko-ekavskom refleksu *jata* u govoru toga mjesta prethodno prezentirao Milan Dragičević,²⁰ no svoju sam analizu toga govora, koja je uvrštena u disertaciju i knjigu o ikavsko-ekavskom čakavskom dijalektu,²¹ temeljila na tonskoj snimci izvornih govornika mjesnoga govora Kutereva, koju je svojoj diplomskoj radnji o tome govoru 1985. priložila Snježana Tonković, studentica Pedagoškoga fakulteta u Rijeci. Fonološke i morfološke, a osobito akcentnatske značajke i ovoga ikavsko-ekavskoga govora upućuju na vrlo visoku bliskost s govorima vrbovščanskoga tipa u središtu Gorskoga kotara (u Senjskom, Vrbovskom, Presiki i Stubici), u govorima bosiljevskoga i pokupskoga tipa (u Vukovoj Gorici i Prilišću) te na granici između Gorskoga kotara i Like (u govorima Ogulina, Josipdola i Zagorja), po čemu se može zaključiti da je riječ o drugoj jugozapadnoj dijaspori iz navedenoga područja u Liku.

e) Novootkriveni ikavsko-ekavski govori u rovinjskoj i pazinskoj općini u središnjoj Istri²²

O postojanju ikavsko-ekavskih govora u Istri prvi je prije šezdesetak godina izvijestio M. Maćecki,²³ nazivajući taj čakavski tip u dijelu pazinske i dijelu labinske općine *čepićkim* tipom. Utvrdio ga je u mjestima imenom: Milotić-Breg, Garžinići, Šumber, Kršan, Kožljak, Čepić, Kostrčane, Grobnik, Zarečje, Novaki (Pazinski), Cerovlje i Gologorica. Budući da nalaze M. Maćeckoga nisu uvijek prihvaćali ni u svojim radovima o istarskim govorima prikazivali kasniji dijalektoloz, i te sam govore 1986. godine uključila u istraživanja refleksa *jata* i akcentuacije za potrebe svoje disertacije o ikavsko-ekavskome dijalektu čakavskoga narječja. Potvrdila sam nalaze M. Maćeckoga u mjestima koje je on naveo, ali i dodala njegovu popisu ikavsko-ekavskih govora još i sela imenom: Čambarelići, Sveta Katarina,

²⁰ Dragičević, Milan: Refleksi *jata* u današnjim ličkim govorima, *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. 26., Beograd 1980, s. 147-232.

²¹ V. bilješke br. 5. i 6.

²² Na Znanstvenome skupu je o ovome svome nalazu izvijestila osobno Orijana Matika, apsolventica studija kroatistike na Pedagoškome fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

²³ Maćecki, Mieczysław: *Przegląd Słowiańskich gwar Istrii*. Prace Komisji Językowej, Polska Akademia umjętności 17, Kraków 1930.

Kukurini, Lazarići, Pićan, Šušnjeвица²⁴ i Tupljak, a dobila sam podatke da je takav i govor u mjestima imenom: Boljevići, Kostrčane²⁵ i Krbune. Svoje sam nalaze toga ikavsko-ekavskoga tipa inkorporirala u disertaciju, a objavljeni su i u knjizi.²⁶

Potaknuta onim što je saznala na predavanjima iz dijalektologije, moja mi je studentica Orijana Matika na završetku akademske 1990./91. godine priopćila da je zaključila kako je govor njezina rodnog mjesta imenom Cere, kao i svih ostalih sela na području imenom Ceranščina u središnjoj Istri, ikavsko-ekavski prema odrednicama pravila Jakubinskoga i Meyera o dvojnomo refleksu jata u istome jezičnom sustavu. Dodala je kako joj iskustvo kazuje da je takav dvojni refleks i u govorima nekih okolnih područja sjeveroistočno, istočno i jugoistočno od Ceranščine. Pripremila sam joj operativan upitnik za utvrđivanje refleksa *jata* i bilježenje ostalih jezičnih činjenica utvrđenih u istarskim ikavsko-ekavskim govorima »čepičkoga« tipa. Tim je upitnikom Orijana Matika u jesen ratne 1991. godine istražila naselja u području Ceranščine u rovinjskoj općini, naselja područja imenom Mrkočišće i naselja područja imenom Boškarija u pazinskoj općini, te naselja područja imenom Sutivanac i naselja područja imenom Barbanština u pulskoj općini.

Analiza je prikupljenoga materijala pokazala da dvojan ikavsko-ekavski refleks *jata* po pravilu Jakubinskoga i Meyera imaju govori 44 sela, od čega sviju 15 sela područja Boškarije, koja se zovu: Baštini, Bertetići, Jakovice, Jandretići, Jarbulišće, Jurani, Kalandrići, Lanči, Martinišće, Mrleti, Orič, Pažanići, Piletići, Pužari i Sveti Križ, te sviju 5 sela područja Mrkočišća koja se zovu: Batlug, Briščić, Brišnica, Mrkoči i Salamunišće, te ukupno 24 sela područja Ceranščine koja se zovu: Badnjevari, Balići, Barišini, Benčići, Bošci, Cere, Čubani, Dohrani, Feštini, Gajmani, Gržini, Haluzi, Hreljini, Jušani, Kinkeli, Klimni, Kroketi, Petrcoli, Pohmani, Rudani, Zeci, Žagrići, Žavori i Žgombini. Boškarinska se sela neposredno nadovezuju na Šumber, Svetu Katarinu i Milotski Brig, tri sela koja su po dosadašnjim opisima predstavljala krajnju zapadnu granicu »čepičkoga« ikavsko-ekavskoga tipa M. Mačekkoga, a budući da se Boškarija, Mrkočišće i Ceranščina međusobno prostorno nadovezuju, riječ je o nalazu kojim se i s teritorijalnoga i s jezičnoga stajališta znatno proširuje ikavsko-ekavski kompleks u središnjoj Istri.

²⁴ Šušnjeвица je selo s tri zaseoka s rumunjskim stanovništvom koje se u međusobnoj komunikaciji služi istrorumunjskim jezikom, a u komunikaciji sa stanovnicima ostalih mjesta rabi čakavštinu »čepičkoga« tipa, najbližu onoj u samome Čepiću.

²⁵ Kostrčane su dio, odnosno zaselak Šušnjevice.

²⁶ V. bilješke br. 5. i 6.

Sa sjeverne i sjeverozapadne strane novopronađeni ikavsko-ekavski govori Boškarije, Mrkočišća i Ceranščine graniče s čakavskim starosjedilačkim središnjo-istarskim ekavskim govorima žminjskoga i pazinskoga tipa, a s juga, jugoistoka i istoka graniče s barbanskim tipom ikavskih doseljeničkih govora poznatih pod starijim nazivom Mate Hraste »govori jugozapadne Istre«²⁷ i novijim Dalibora Brozovića »jugozapadni istarski štakavsko-čakavski dijalekt«.²⁸

Iako teritorijalno neposredno kontinuiraju ikavsko-ekavske govore *čepićkoga* tipa, govori Boškarije, Mrkočišća i Ceranščine jezično ne kontinuiraju isti ikavsko-ekavski tip. U prilog ovoj ocjeni govore jezične činjenice.

- Vokalni se inventar ovih govora sastoji od pet temeljnih jedinica, za razliku od vokalnog inventara i susjednih ekavskih govora žminjskoga i pazinskoga tipa i dodirnih govora »čepićkoga« ikavsko-ekavskoga tipa s inventarom povećanim diftonzima /ie/ i /uo/ ili onih »čepićkoga« ikavsko-ekavskoga tipa kojima je u inventaru kvalitativno izmijenjen primarni dugi /ā/;²⁹
- Akcentuacija je tročlana po inventaru, a stara ili starija po akcenatskoj distribuciji, i to s prednaglasnim duljinama, dok je u »čepićkom« ikavsko-ekavskom tipu u pravilu dvočlan akcenatski inventar s prethodnom neutralizacijom staro-hrvatskoga akuta te nenaglašenih duljina, dok po kriteriju distribucije preteže stariji (dvo)akcenatski sustav ali ima i novijih sustava s parcijalnim pomakom siline s kratkoga akcenta u određenim kategorijama;
- Prijedlog *u*, nasuprot *va/v* u »čepićkome« tipu;
- Relacijski morfem Isg. ženskoga roda *u* ovom je tipu /-om/, te se razlikuje od morfema /-u/ u istoj kategoriji u »čepićkome« tipu;
Relacijski morfem Lsg. imenica muškoga i srednjega roda *u* ovom je tipu noviji /-u/, za razliku od /-i/ < /ě/ u »čepićkome« tipu;
- Status dočetnoga slogovnoga /-l/ u ovome tipu nije podudaran sa statusom iste jedinice u susjednim ekavskim govorima pazinskoga i žminjskoga tipa, ikavsko-ekavskim govorima »čepićkoga« tipa i ikavskim jugozapadnoga tipa: neizmijenjeno je u središnjim slogovima (*palci*), na dočetku imeničkih riječi

²⁷ Hraste, Mate: Govori jugozapadne Istre, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 2, Zagreb 1966.

²⁸ V. bilješku br. 1.

²⁹ Vokalizam ikavsko-ekavskoga »čepićkoga« tipa nije ujednačen: ima a) mjesnih govora s pet temeljnih jedinica, b) mjesnih govora u kojima su diftongirali središnji dugi vokali: /ē/ > /ie/, /ō/ > /uo/, c) mjesnih govora u kojima je najdonji dugi vokal djelomice ili posve promijenio kvalitetu: /ā/ > /a/ ili > /o/. Govori »čepićkoga« tipa koji se dodiruju s novootkrivenima pripadaju skupinama navedenim pod b) (Sveta Katarina i Šumber) i c) Milotski Brig, što se vidi i u lokalnom obliku toga toponima: Miluočki Brih.

(*sol, postol, vesel, debel*), i na dočetu oblika jednine muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga (*kopal, čul, bil, uzel, ubol*).

2) IKAVSKI GOVORI

a) Ikavski govori mjesta Klane i Studene na sjeveroistočnome rubu ekavskih čakavskih govora kastavskoga tipa

Nakon istraživanja terenskim upitnikom za refleks *jata* govore sam dvaju susjednih mjesta imenom Klana i Studena na sjeveroistočnome obodu ekavskih liburnijskih govora kastavskoga tipa, odnosno sjeveroistočno od ikavsko-ekavskih govora grobničkoga tipa, odredila kao ikavske čakavske govore posebnoga klanjsko-studenjskoga tipa, drugačijega od, barem u glavnim crtama, poznatih doseljeničkih ikavskih tipova na sjeverozapadu, te na Čićarijskoj visoravni i na jugozapadu istarskoga poluotoka.

- Refleks *jata* je u tim dvama govorima dosljedan ikavski u leksičkim, tvorbenim i relacijskim morfemima³⁰ s nekoliko desetaka leksičkih ekavskih primljenica iz susjednih ekavskih i ikavsko-ekavskih govora.³¹ Primjeri iz raspoloživoga onomastičkoga materijala iz Klane imaju ikavske likove,³² što, s obzirom na nedostupnost povijesnih dokumenata o povijesti Klane i Studene, posredno govori u prilog pretpostavci da su ovi ikavci starosjedinci, odnosno da su u ovim starim naseljima na sjeverozapadnome arealu barem od vremena kad je *jat* u hrvatskome jeziku još bio zasebna fonološka jedinica. Po onome što se do sada zna iz povijesne dijalektologije, u sjeverozapadnome su arealu nakon nestanka *jata* kao fonema i uoči velikih seoba do konca 15. stoljeća uspostavljeni samo govori koji pripadaju ekavskome i ikavsko-ekavskome čakavskom dijalektu, pa su samo oni u tome arealu starosjedilački.

Jasan odgovor na pitanje o provenijenciji ovih govora otežava činjenica što oba govora imaju slojevitou strukturu s raspoznatljivim ovim sastavnicama:

³⁰ Uključujući i relacijski morfem Lsg. imenica muškoga i srednjega roda: /ě/ > /i/: *va vrti, va seli*.

³¹ U govoru je Klane pedesetak takvih leksema, a u govoru ih je Studene znatno manje. Klanjcima su neposredni susjedi ekavci Kastavci, a Studencima Grobničani, s dvojnim ikavsko-ekavskim refleksom *jata* u govoru. Broj ekavizama u ikavsko-ekavskim govorima predstavlja uvijek manji, konačan i zatvoren korpus, nastao iz ograničenja određena fonološkoga okružja u kojemu se *jat* u vrijeme defonologizacije mogao naći.

³² Primjerice: Brizice, Črišnjevac, Divca, Dlito, Drinovo, Lipo, Pliš, Siniško, Smrikovac, Spovid, Želizna Vrata.

- općečakavskim jezičnim značajkama, kakve su postojanje zamjenice *ča* (u Studenoj kao upitno-odnosne zmajenice za značenje ‘neživo’, a u Klani i Studenoj i kao neodređene zamjenice za značenje ‘išta, štogod’), njezina genitiva s oblikom *čeza*, priloga *nač*, *vač*, *poč*, *zač* koji su sraslice prijedloga i akuzativa te zamjenice, veznika *aš* koji potječe od priloga *zač*, neodređenih zamjenica *nič* (za značenje ‘nešto’) i *niš* (za značenje ‘ništa’); primjeri čakavskih nepreventivnih vokalizacija slaboga poluglasa; slabljenja šumnika na dočetu zatvorena sloga;
- velika podudarnost s jezičnim značajkama u susjednim starosjedilačkim čakavskim tipovima, ekavskom kastavskom i ikavsko-ekavskom grobničkom, očituje se u postojanju samo temeljnoga vokalskoga inventara s pet jedinica; u starom ili starijem troakcenatskom sustavu arhaičnoga tipa, s nenaglašenim duljinama ispred i iza akcenata; u postojanju prijedloga s oblikom *va* i takvoga prefiksa u složenica; u redukciji sonanta na početku atipične konsonantske skupine kao u primjerima *se*, *sa*, *so*, *saki*, *dovica*, *zet-zamen* i sl.; u obliku osnovne *man-* u GDLI zamjenice *ja*; u velikoj podudarnosti leksika i frazeologije te sintaktičkih struktura u govornoj komunikaciji;
- stanovite jezične crte koje su svojstvene susjednim pretežno kajkavskim govorima u gorskokotarskome arealu, kakve su hiperikavizmi u relacijskim morfemima zamjeničke i pridjevske deklinacije³³ poput Gsg. muškoga i srednjega roda *tiga*, *našiga*, *lipiga*, *stariga*, DLsg. muškoga i srednjega roda *timu*, *našimu*, *lipimu*, *starimu*, DLsg. ženskoga roda: *daj ji*, (*va*) *ti naši lipi hiši*; zamjena krajnjega slogovnoga /-l/ poluvokalom /u/ u Klani: *biunjak*, *ciu*, *pliveu*, *kopau*, *pitau*, *biu*, *zeu*, *čuu*, odnosno naknadno konsonantiziranim u Studenoj: *bivnjak*, *civ*, *plivev*, *kopav*, *biv*, *zev*, *čuv*; ovakva zamjena u govoru Klane zahvaća i krajnje slogovno /-v/: *krou*; u dijelu primjera sa zamjenom slogotvornoga /ʃ/ sekvencijom /ou/ ili /o/ u Klani: *vouk*; u uporabi zamjenice *kaj* kao upitno-odnosne zamjenice za značenje ‘neživo’ u Klani;
- relacijski morfem u Isg. ženskoga roda /u/: *s moju ženu* svojstven je čakavskim govorima provenijencijom s predmigracijskoga kontinentalnoga rubnoga prostora,³⁴ te dio leksičkoga fonda u tim dvama govorima nije sjevernočakavski, primjerice: *bitvica* ‘vjenčani prsten’ (sjevernočakavski: *vera*, *verica*); *dikla*

³³ Riječ je o ikavskim likovima relacijskih morfema zamjeničke i pridjevske deklinacije, koji u ishodišnome jeziku nisu u svom sastavu imali *jata*.

³⁴ Svojstven je govorima u dijasporama u Hrvatskoj i izvan nje, za koje je utvrđeno da potječu sa sjeveroistočnih čakavskih rubova, ali i suvremenim čakavskim otočkim govorima na sjeverozapadnome rubu.

‘služavka, dvorkinja’ (sjevernočakavski: *devica/divica*); *dit* ‘staviti, metnuti’ (sjevernočakavski: *klast*); *ditić* ‘dječak, muško dijete’; *drivo* ‘plug’; *sinca* ‘sjena’; *since* ‘sijeno’; *zera* ‘malo, sitnica’ nego ih je dio svojstven čakavskim i štokavskim južnim ikavskim govorima.

O prvim sam nalazima koji se tiču refleksa *jata* u govorima Klane i Studene izvijestila u jednome svom radu.³⁵

b) Ikavski govori supetarskoga tipa u središnjoj Istri

Kako je prema šturim dijalektološkim opisima bila krajnje nejasna situacija s refleksom *jata* u govorima tridesetak sela Svetoga Petra u Šumi u središnjoj Istri, primijenila sam istom prigodom u nekima od njih upitnik za utvrđivanje toga refleksa. Analiza dobivenoga materijala pokazala je da u današnjim supetarskim govorima prevladavaju primjeri s ikavskim refleksom *jata*, ali je zabilježeno dvadesetak od mogućih šezdesetak u upitniku predviđenih leksičkih ekavizama u skladu s onim dijelom skale pravila Jakubinskoga i Meyera kojim se postavljaju odrednice za ekavski dio refleksa u govorima u kojima to pravilo funkcionira. Budući da supetarski tip ima i drugih jezičnih osobitosti svojstvenih jugozapadnim istarskim ikavskim govorima,³⁶ zaključila sam da je današnji govor mjesta u području Svetoga Petra u Šumi ikavski, s reliktima nekoga ikavsko-ekavskoga tipa koji je asimiliran i preslojen ikavskim tipom jugozapadnoga istarskoga dijalekta. Podatci se o tome supetarskom tipu nalaze u mojoj disertaciji, ali nisu publicirani.

3) EKAUSKI GOVORI TRSATSKO-BAKARSKOGA I CRIKVENIČKOGA TIPa

Među govore koje sam obuhvatila terenskim upitnikom za utvrđivanje refleksa *jata*, a za koje sam utvrdila da ne pripadaju korpusu ikavsko-ekavskih govora s dvojnim refleksom *jata* po pravilu Jakubinskoga i Meyera, pripadaju govori koje sam nazvala trsatsko-bakarskim i crikveničkim tipom. To su mjesni govori starih urbanih naselja Trsata i Bakra,³⁷ i Crikvenice, novijega obalnoga naselja urbanoga

³⁵ Lukežić, Iva: O dvama čakavskim ikavskim govorima u sjevernom hrvatskom primorju, *Godišnjak Riječkog književnog i naučnog društva*, br. 1., Rijeka 1987., s. 81-85.

³⁶ Prije svega se to odnosi na zamjenu dočetnoga slogovnoga /-l/ vokalom /a/, te na tom činjenicom objašnjive dočetke /-a/, /-uja/, /-eja/, /-ija/ i /-oja/ u jednini muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga (kopa, čuja, uzeja, bija, uboja) ali i imeničkih riječi (vrta, kašteja, veseja).

³⁷ Oba se mjesta spominju u Zakonu vinodolskom iz 1288. godine.

tipa među ikavsko-ekavskim govorima vinodolskoga tipa,³⁸ te mlađih ruralnih naselja, nastalih koncem 18. i pretežno u 19. stoljeću nastanjivanjem Trsaćana i Bakrana na svojim ili gradskim posjedima.³⁹ Ta su mlada naselja: Sušak, Gornja Vežica, Donja Vežica (lokalno: Dolnja Vežica, odnosno: Podvežice),⁴⁰ Kostrena (naziv za sela koja lokalno stanovništvo imenuje kao Sveta Lucija koju čini 17 zaselaka, i Sveta Barbara koju čine 4 zaseoka), dva zaseoka mjesta Drage (Tijani i Brig), Vitoševo (starijega naziva Sveti Kuzam), Kukuljanovo, Škrljevo, Krasica, Praputnjak, Meja, Plosna, Ponikve, Gornje Jelenje⁴¹ i Mrzla Vodica u Gorskome kotaru.

Te sam govore klasificirala kao zaseban ekavski tip, budući da se u ponečemu razlikuje od najbližega susjednoga obalnoga liburnijskoga ekavskoga tipa.

- To su govori s ekavskim refleksom *jata* u leksičkim i relacijskim morfemima, no s nekoliko desetaka leksičkih ikavizama, što stalnih u svim govorima, što varirajućih i alternirajućih s ekavskim leksemima u pojedinačnim govorima. Raščlamba je pokazala da se ikavski refleksi u tim leksemima ne mogu objasniti unutarjezičnim razlozima, pravilima i mehanizmima pa se taj čakavski tip treba klasificirati ekavskim prema kriteriju jezičnoga stanja u relacijskim morfemima,⁴² u kojima je refleks *jata* ekavski.
- Kao i govori liburnijskoga tipa ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja, ovi govori imaju stari ili stariji troakcenatski sustav, u kojemu se starohrvatski akut čuva u velikome broju pozicija u kojima se javio tijekom razdoblja jezične povijesti obilježenoga gubitkom poluglasa kao zasebne fonološke jedinice. Od liburnijskoga se tipa razlikuju nepostojanjem dugih vokala izvan akcenata; u svim su mjesnim govorima osim crikveničkoga neutralizirane duljine izvan

³⁸ Prema: Laszowski, Emilij: *Gorski kotar i Vinodol*, Matica hrvatska, Zagreb 1921., s. 95., Crikvenica je novije mjesto koje se kao naselje ne spominje prije sredine 18. stoljeća.

³⁹ Prema izvorima: Mažić, Matija: *Kukuljanovo i Škrljevo u staromu kotaru bakarskom. Povijesne bilješke*, Sušak 1911.; Mažić, Matija: *Stari kotar bakarski, Naša sloga* br. 13. od 13. II. 1931.; Rački, Andrija: *Povijest grada Sušaka*, Sušak 1929.

⁴⁰ Danas je povijesni Trsat zajedno s mladim Sušakom (uključujući dijelove Sušaka, Pećine i Krimeju) te objema Vežicama, dio grada Rijeke.

⁴¹ Gornje Jelenje nije mjesto naseljeno stalnim stanovništvom. Gostionicu uz cestu prema Zagrebu zakupljaju stanovnici Škrljeva i drugih mjesta, od kojih neki na svojim imanjima napasaju stoku.

⁴² Prema kriteriju koji je formulirao Milan Moguš u: *Jezični elementi Držićeva »Dunda Maroja«*, *Umjetnost riječi* br. 1, Zagreb 1968., s. 49-62; i u: *Zbornik radova o Marinu Držiću*, Zagreb 1968., s. 267-281.

akcenata: u crikveničkom su govoru očuvane i fonetski uočljive nenaglašene duljine ispred i iza svih triju akcenata.

- U DLI plurala uočljiva je tendencija prema sinkretizmu oblika: sa starim relacijskim morfemima alterniraju novi sinkretički: u m. i sr. r. Dpl. = /-on/: *stolon, meston*, Lpl. = /-eh/: *na stoleh, va mesteh*, Ipl. = /-i/: *mej stoli, pred mesti* + DLlpl. = /-ima/ ili /-iman/: *stolima(n), mestima(n)*, a u ž. r. Dpl. = /-an/: *ženan*, Lpl. = /-ah/: *ženah*, Lpl. = /-ami/: *ženami* + DLlpl. = /-ami/ ili /-amin/: *ženami(n)*.
- U Lsg. imenica muškoga i srednjega roda prevladao je noviji relacijski morfem /-u/: *na stolu, va mestu*.
- Ostale su jezične značajke podudarne s jezičnim značajkama ekavskih govora liburnijskoga tipa. Prije svega se to odnosi na ekavske likove ovih relacijskih morfema: DLsg. imenica ženskoga roda = /-e/: *svojoj susede, o sestre*; Lpl. imenica muškoga i srednjega roda = /-eh/: *na kroveh, po mesteh*; Lls. muškoga i srednjega roda zamjeničke i pridjevske deklinacije = /-en/: *va njihoven lepen*; GLpl. zamjeničke i pridjevske deklinacije = /-eh/: *(od, na) našeh dobreh*; Ipl. zamjeničke i pridjevske deklinacije = /-emi/: *z našemi dobremi*; morfem komparativa = /-eji/: *beleji, smešneji*. Isto se odnosi i na relacijski morfem /-i/ u Gsg. te NAVpl. imenica: *od ženi, to su naše ženi, videt ženi*, uz postojanje u dijelu govora u tim padežima i alomorfa /-e/ u imenica s dočetnim palatalom u osnovi: *naše ženi, moje prijatelice*.

Podrijetlo leksičkih ikavizama u ovim govorima, jednako kao i poticaj tendenciji za inovacijskim ujednačavanjem relacijskih morfema vjerojatno treba tražiti u izvanjezičnim čimbenicima koji su utjecali na promjenu primarne jezične slike ovoga ekavskoga tipa, koji je u Bakru i Trsatu, starim hrvatskim gradovima južno od lijeve obale Rječine, vjerojatno primarno bio gotovo identičan s govorima ekavskoga liburnijskoga tipa kojemu je prvi mjesni govor s desne obale Rječine bio čakavski mjesni govor Rijeke;⁴³ povijesnim imigracijama ikavaca u Bakar i Trsat, te jezičnim kontaktom dvaju jezičnih tipova, primarnoga ekavskoga čakavskoga, i naslojenoga južnoga (čakavskoga ili štokavskoga) ikavskoga.

⁴³ Poznat iz tekstova knjižice *Brašno duhovno* tiskane 1693., iz opisa Rudolfa Strohala iz 1895. te iz novinskih podlistaka s kraja 19. i prve četvrtine 20. stoljeća. Istisnut i nestao tijekom talijanske okupacije između dvaju svjetskih ratova.

NEW DATA FOR THE DIALECT MAP OF THE NORTHERN CROATIAN COAST, ISTRIA AND LIKA

Summary

This paper briefly outlines the author's findings attained from fieldwork on Čakavian speech varieties in the northwest Croatian coastal region, Istria, and Lika during the period from 1982 until 1991. Basic outlines are given of the following sub-dialects:

1) Ikavian-Ekavian

a) Grobnik variety of autochthonous sub-dialect in the northern Croatian coastal region.

b) Draški variety on newcomer sub-dialect in the northern Croatian coastal region.

c) the final point of the Hreljin variety in Benkovac Fužinski (Gorski Kotar).

d) newcomer sub-dialect in Rudinka, Goljak, and Selište in the municipality of Kosinj in Lika.

e) newcomer sub-dialect in Kuterevo in the municipality of Otočac in Lika.

f) Ikavian-Ekavian variety in the region of Ceranščina, Mrkočišće, and Boškarija in central Istria.

2) Ikavian

a) In Klana and Studena on the northeastern edge of the Kastavski Ekavian varieties, in the northern Croatian coastal region.

b) In Sveti Petar u Šumi (central Istria).

3) The Trsat-Bakar and Crikvenica varieties of Ekavian.

With these results the existing dialect maps of these regions are being corrected, supplemented, or made more exact.